

ЕКОЛОГІЧНИЙ НЕОПРОТЕКЦІОНІЗМ В МІЖНАРОДНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ

В ході послідовних міжнародних торгових переговорів тарифи поступово знижувалися і, таким чином, вони поступово втрачали своє значення як інструмент захисту місцевого виробничого сектора, що особливо помітно для розвинених країн. У той час як відбувалося таке пом'якшення тарифної політики, роль нетарифних заходів почала зростати. Серед цих нетарифних заходів можна виділити заходи, пов'язані із захистом навколишнього середовища, які все частіше використовуються в якості аргументу для обмеження міжнародної торгівлі, оскільки вони мають дві переваги в порівнянні з іншими заходами: по-перше, вони користуються більшою легітимністю в очах середньостатистичного громадянина; по-друге, вони можуть застосовуватися з більшою обачністю, щодо можливих контрсанкцій СОТ.

Таке використання торгових заходів піддавалося критиці з боку теоретиків. Так, було вказано, що торгова політика країни-імпортера не є задовільною заміною екологічної політики, яка може застосовуватися країною-експортером, яка забруднює навколишнє середовище при виробництві товарів, що експортуються, незалежно від того, обмежена ця проблема країною-виробником або пов'язана з забрудненням, що виходить за межі її кордонів і стає двосторонньою, регіональною або глобальною проблемою [1; 2]. Ось чому в теоретичних роботах робиться висновок, що для вирішення екологічної проблеми найкращим способом дій є використання інструментів, специфічних для внутрішньої екологічної політики.

Проте, під законним аргументом захисту навколишнього середовища, на практиці часто використовуються заходи, що обмежують торгівлю і не являються найбільш ефективним способом досягнення бажаної екологічної мети. Деякі з цих заходів відносяться до сфери торгівельної політики, в той час як інші є інструментами екологічної політики. Ця група заходів називається «екологічним протекціонізмом» [3] або «зеленим протекціонізмом».

Передові розвинені країни найбільшою мірою вдаються до заходів такого типу, оскільки вони прагнуть через них перенести витрати на виконання своїх екологічних зобов'язань, взятих в рамках різних багатосторонніх природоохоронних угод (БПУ), на країни, що розвиваються і, таким чином, не втратити конкурентоспроможність у порівнянні з цими країнами. У цьому контексті такі заходи зчиняють більший вплив на експорт з країн, що розвиваються. Хоча питання зеленого протекціонізму є відносно новим, можна провести відмінність між старими і новими тенденціями, вказавши при цьому, що нові тенденції не замінюють старі, а працюють разом з ними, доповнюючи і підсилюючи існуючі інструменти та розширюючи дискусію щодо правомірності їх застосування.

У цьому контексті в останні кілька років з'явилися нові інструменти та розроблений ряд аргументів, які підсилюють доказову базу тих країн, які встановлюють таку торговельну політику. Серед них варто виділити наступні три: (i) застосування концепцій «зеленого зростання» і «зеленої економіки» в якості нового виправдання для застосування торговельних заходів і екологічних заходів, які впливають на торгівлю; (ii) заходи з реагування на зміну клімату як спосіб обмеження імпорту; і (iii) лібералізація екологічних товарів і послуг як механізму, за допомогою якого розвинені країни прагнуть поліпшити доступ своєї експортної промислової продукції на інші ринки.

Існує також нове явище в формі стратегії ведення переговорів, за допомогою яких одне і те ж питання виносить на різних переговорних форумах, причому не тільки на торговельних форумах, але і на форумах, що займаються питаннями навколишнього середовища та галузевими питаннями економіки і промисловості. Характерно, що країни, що розвиваються зазвичай не включають у склад учасників таких переговорів експертів з питань торгівлі, часто з бюджетних причин чи через брак технічних ресурсів, що ускладнює боротьбу з замаскованим зеленим протекціонізмом на міжнародному рівні.

В розвинених країнах екологічний неопротекціонізм реалізує себе через посилення регулювання міжнародної торгівлі товарами і технологіями шляхом підвищення національних екологічних і технологічних вимог, а також стимулювання наукових розробок екологічних інновацій. Обмеження імпорту товарів і технологій, що не відповідають встановленим екологічним стандартам, розширюють присутність національних виробників на внутрішньому ринку, тим самим підвищуючи їхню конкурентоспроможність. В країнах, що розвиваються, екологічний неопротекціонізм реалізується шляхом процесу дерегуляції, що супроводжується зниженням екологічних, фітосанітарних, санітарних, а також технологічних стандартів з метою створення сприятливих умов для залучення прямих іноземних інвестицій з метою отримання додаткових цінових переваг у міжнародній торгівлі.

Конкурентоспроможність національних виробників в галузях економіки, де собівартість продукції зростатиме переважно в результаті запровадження жорстких екологічних стандартів/правил та підвищення технологічних стандартів, зменшуватиметься не лише на зовнішньому, але і внутрішньому ринках. Відтак реалізація асиметричними заходами (регуляція-дерегуляція) та інструментами (податки-звільнення від податків; санкції-заохочення) політики економічного неопротекціонізму деформуватиме існуючі порівняльні переваги країн. У зв'язку з цим, враховуючи зростання обсягів міжнародної торгівлі каналами електронної та мобільної комерції, актуалізується питання контролю над якістю товарів з метою сприяння справедливій конкуренції.

До проявів екологічного неопротекціонізму включаємо:

- *Інституційне регулювання кліматичної проблеми.* Так, за результатами Паризького саміту 2015 р. країни зобов'язались зменшити викиди CO₂. Втім, вони самі визначають базу порівняння, тобто вони спеціально можуть обрати рік, коли їх викиди парникових газів у атмосферу були найбільшими, і порівняти ці дані з обсягом викидів у 2025 р. Цілком прогнозовано, що обсяг викидів скоротиться лише під впливом технологічних змін та внаслідок підвищення ефективності використання ресурсів. Тому такі країни, як США або члени ЄС, порівняно з країнами, що розвиваються, можуть з легкістю обіцяти зниження викидів вуглекислого газу в атмосферу до 2025 р. на 30-40% порівняно з 1990 р. чи 2005 р. без зниження темпів економічного зростання. Відтак недотримання країнами, що розвиваються, взятих на себе обов'язків легітимізуватиме запровадження імпорتنних тарифів та/або стягнення плати за викиди на продукцію їхнього експорту. Зокрема, КНР та Індія запропонували пропозиції до Копенгагенської угоди на «Конференції сторін 15» щодо недопущення митних податків на експорт країн, що розвиваються, на кліматичній основі (якщо країна-експортер, на думку країни-імпортера, не вживає достатньо заходів для обмеження викидів парникових газів при виробництві відповідних товарів). Більше того, екологічний неопротекціонізм піднімає багато контроверсійних питань, які пов'язані з торгівлею, передачею технологій, а отже розміщенням і концентрацією промислових об'єктів.

- *Реалізацію політики екологічного неокolonіалізму,* що проявляється у переміщенні природоємних енергоємних та екологонебезпечних виробництв у країни, що розвиваються; передбачає транспортування токсичних і радіоактивних відходів, вивезення до менш розвинених

країн екологічно шкідливих товарів, споживання яких заборонено на внутрішніх ринках розвинених країн; інтенсивне використання природних ресурсів країн, що розвиваються, розвиненими країнами з метою консервації власних природних багатств [Ошибка! Источник ссылки не найден].

- Запровадження високих екологічних стандартів, що блокують доступ на внутрішні ринки. В цьому контексті екологічний неопротекціонізм є інструментом захисту внутрішнього ринку від конкуренції з боку іноземних товарів, оснований на встановленні екологічних стандартів і застосуванні інших норм національного природоохоронного законодавства. Відповідно, запит на екологічний неопротекціонізм збільшується у міру зростання потреб населення країни у наданні послуг з охорони здоров'я та споживання високоякісних продуктів харчування як наслідку підвищення рівня добробуту. Отже, екологічний неопротекціонізм стає новою нормою регуляторної політики розвинених країн, а отже і відповіддю на сформований запит суспільства на нову якість життя і виступає дієвим інструментом захисту для країн, що розвиваються, які використовують санітарні і фіто-санітарні заходи (СФЗ) як інструмент нетарифних заходів регулювання торговельної політики (Табл. 1).

Таблиця 1

Перелік країн, що найчастіше вдаються до застосування санітарних і фіто-санітарних заходів регулювання торговельної політики

Назва країни	Регулярні (Р.)	% від всіх регулярних	Допоміжні (Д.)	% від Д.	Р. + Д.	% від Р.+Д.
ЄС	771	13,01%	311	12,15%	1,082	12,75%
Японія	530	8,94%	23	0,90%	553	6,52%
США	446	7,52%	92	3,60%	538	6,34%
Перу	329	5,55%	149	5,82%	478	5,63%
Філіппіни	114	1,92%	362	14,15%	476	5,61%
Бразилія	396	6,68%	12	0,47%	408	4,81%
Албанія	13	0,22%	380	14,85%	393	4,63%
Нова Зеландія	274	4,62%	86	3,36%	360	4,24%
КНР	286	4,82%	36	1,41%	322	3,79%
Чилі	261	4,40%	35	1,37%	296	3,49%
<i>Загалом</i>	3.420	57,69%	1.486	58,07%	4.906	57,81%

Аналіз розподілу СФЗ заходів на регулярні (які відображають нові чи змінені постійні регуляторні заходи), екстрені (допоміжні) (які передбачають тимчасові обмеження) та комбіновані (поєднання регуляторних і допоміжних) заходи свідчить, що: деякі країни використовують майже винятково регулярні заходи регулювання СФЗ (наприклад, Японія); інші – майже винятково допоміжні (наприклад, Албанія); окремі – більш збалансовані (наприклад, ЄС). Екологічні показники, якими найчастіше маніпулюють для виправдання імплементації СФЗ, включають Індекс ефективності довкілля (ЕРІ, що складається з компонентів «екологічне здоров'я» та «екосистема») та Індекс екологічної стійкості (ESI, що вимірює якість «екологічного врядування» в контексті «інституціональної сили» держави). СФЗ-заходи регулювання можуть впроваджуватися після зниження пов'язаних тарифів на той чи інший товар або паралельно з ним. Втім, за умови невідповідності продукції новим стандартам або неможливості оформлення відповідних сертифікатів якості, торговельні партнери не відчують на собі послаблення доступу до нового ринку.

- *Маніпулювання обсягами експорту сировини, видобування якої супроводжується високими викидами CO₂.* Так, погроза з боку Китаю щодо зменшення експорту рідкоземельних матеріалів значно тиснутиме на ринок високотехнологічної продукції розвинених країн, виробництво якої залежить від китайських поставок;

- Імплементация «зеленої» кейнсіанської політики. Значний потенціал існує наразі для «зеленого кейнсіанства» – поєднання кейнсіанської фінансової політики з екологічними цілями. Але є і суперечність між двома поглядами кейнсіанства та екологічної економіки. Якщо традиційне кейнсіанство орієнтоване на зростання, екологічна економіка враховує межі зростання. Експансіоністська політика, необхідна для боротьби з рецесією, може вступати в конфлікт із цілями зниження ресурсо- і енергоспоживання та викидів вуглекислого газу. Крім того, довгостроковий дефіцит і боргові проблеми становлять загрозу для здійснення експансіоністської податково-бюджетної політики. Одним із ключових моментів управління ресурсами є неадекватність ринкових стимулів для довгострокового збереження ресурсів.

- Субсидування галузей альтернативної енергетики [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

Окреслене переконує, що на мега- мета- і макро- рівнях міжнародної економічної політики в умовах забезпечення сталого розвитку дедалі потужніше проявляє себе екологічний неопротекціонізм як форма реалізації ідеологічного та інституційного неопротекціонізму, що виступає інструментом регуляторної політики й виконує алокаційну та дистрибутивну функції. Водночас, залежно від рівня соціально-економічного розвитку країни, що визначає не лише її наявні можливості та потенціал для досягнення цілей сталого розвитку, але й впливає на формування тактичних й стратегічних цілей (короткострокові-довгострокові; національні-глобальні) і пріоритетів її політики (економічні-екологічні; екологічні-соціальні), екологічний неопротекціонізм реалізується через різноспрямовані процеси регуляції (політика «забруднювач платить») і дерегуляції (політика «гонка по низхідній» або політика «екологічного демпінгу»).

Список джерел:

1. Baumol W., Oates W. *The Theory of Environmental Policy*. 2nd edn. New York: Cambridge University Press. 1988.
2. Copeland B., Scott Taylor M.. *Trade, Growth, and the Environment*. *Journal of Economic Literature*. 2004. XLII(1). P. 7–71.
3. Laplante B. Garbutt J. *Environmental Protectionism*. *Land Economics*. 1992. 68(1) P. 116–119.
4. Ivashchenko O., Reznikova N. *Projections of deglobalization in the contemporary international economic relations in the context of the paradigm of globalism*. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка*. 2018. Вип.15. С.98-106.
5. Reznikova N. *Ecological imperatives for extension of globalization processes: problem of economic security*. 2016 URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/21_2016/6.pdf.
6. Резнікова Н.В. *Глобальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин*. Київ: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2017. 540 с.
7. Резнікова Н.В. *Глобальні і регіональні екологічні проблеми*. Київ: Вістка, 2016. 324 с.
8. Рубцова М.Ю., Резнікова Н.В. *Порівняльна та конкурентна переваги в міжнародному бізнесі: теоретико-методологічні підходи до пошуку їхнього синтезу*. *Міжнародні відносини Серія" Економічні науки"*. 2016. № 8. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3516/3188
9. Бохан А В. *Зовнішня торгівля в контексті реалізації механізмів Кіотського протоколу. Структурна переорієнтація зовнішньої торгівлі у системі факторів економічного зростання / за заг. ред. А. А. Мазаракі*. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. С. 597–610.
10. Simon L. *The Problem of Subsidies as a Means of Protectionism: Lessons from the WTO EC-Aircraft Case*. *Melbourne journal of International Law*. 2011. 12 (2). P. 1-28.